

בגידה ביהדות כעיקרון אידיאולוגי

הלל וייס

¹ כלומר, מכלול העמדות והמעשים המכוונים להשגת שלום בהקשר התכנית המדינית של ממשלת רבין. אשר להשקפתו של הח"מ על "תהליך השלום", הכתוב מדבר בעד עצמו.

השחרור ההדוניסטי או הניהיליסטי המובטח. עניין ההפקרות הנודפת מן התרבות המערבית קסם ליהודי הנאור הרבה יותר מן הממד המפחיד ביהדות שכונה במין גידוף שגור כ"משיחיות". ביטוי לכך נמצא בניסוחו המפורסם למדי של ברנר "ייעודנו הוא הכרת אי-ייעודנו", או מה שאוהבים לכתוב כנורמליזציה של היהדות. כמובן שאין להתעלם מבעייתיות עמוקה יותר שמבטאת את אבדן המשמעות של החיים הדתיים לחלק ניכר מהציבור היהודי בשל האתגרים הרוחניים והאינטלקטואליים הכלולים בהתפתחות תרבות המערב בכיווניה החילוניים.

לצד יראת הייעוד או הפחד מן השליחות היהודית נבהל ההמון החילוני ממה שנתפס כשידפון החיים באמצעות ההלכה, ובמקום להיאבק על משמעות ההלכה ליהודי בן הזמן, העדיף הרוב להתעלם מהממד העיקרי בקיום היהודי שהוא הניסיון להתמודד עם עריצות המצוות. אמנם רוב הכוחות לסוגיהם השוללים את היהדות המחייבת, עדיין משלמים מסי-שפתיים ורגש למסורת ולמחויבותם להילחם בהתבוללות, ובכך אין לזלזל, כי גם רגש אשם המתבטא במס-שפתיים הוא סיכוי לתחייה. ובכן, הכוחות הללו, כפי ביטויים היום, מביאים את מהלך התחייה הלאומית, הניכר מאז תקופת ההשכלה מלפני למעלה ממאתיים שנה ובעיקר את השלב הציוני המתמשך, שחגג בעשור הקודם מאה שנה לקיומו, לנקודת מבחן עליונה: להיות או לחדול.

ואכן, כל זמן שהציונות – ובעיקר הציבור החילוני הלאומי המדבר בשמה – תראה עצמה כבת מאה, דהיינו, כתנועה שהמציאה עצמה ושיש לה התחלה חדה ואוטונומית בזמן ההיסטורי של סוף המאה התשע-עשרה, ולא תעשה מאמץ מתקן לראות בעצמה תנועת המשך ובת אימננטית וחוקית של היהדות המטה-היסטורית, היהדות המאמינה בייעודיה המקוריים, בשיבת-ציון, בקיבוץ גלויות כתהליך נבואי, לצד מחויבותה לשמור את מצוות התורה ובגלגולי תפיסתה המסורתית של היהדות ובביטויים

תהליך השלום¹ הנוכחי, שהתגבש כמתכונתו בממשלת השמאל, אינו רק תהליך פוליטי. חלק מהפוליטיקאים, ובפרט ראש-הממשלה, רתומים לתהליך שקשה מאוד להניח שהם מבינים את משמעותו. תהליך השלום מהווה בעיקר ביטוי מגובש למדי של תהליך רוחני שבו חברו שולליה של מדינת ישראל כמדינת היהודים, מתבוללים ישראלים, אינטלקטואלים שיהדותם עליהם לטורח ואין הם יודעים מה פשרה, לצד ערבים המצפים לכיליונה של הישות הציונית. כוחות אלו יונקים ממעיינות הנובעים מן הלא-מודע הקיבוצי, האנטי-לאומי והאנטי-ייעודי, שהיה קיים מאז ומקדם, הן באופן ארכיטיפי, כמו זה הנזכר בסיפורי המקרא, כוח המסומל באספסוף, בעובדי העגל, במשתחוים לפעור, בדתן ובאבירים. תמיד היו בעם כוחות משמעותיים שלא יכלו לקבל על עצמם את עולה של ההליכה לארץ-ישראל כצו דתי המחייב התנהגות שונה מזו שהיתה מקובלת במדבר או בגולה.

אמנם חלק מאנשי העליות הראשונות ניסו לרקום בחיים המתחדשים בארץ מתח של היטהרות, אבל בסופו של דבר הציבור בכללו שילם להם אך מס-שפתיים. הכוונה לדמויות כמו ברנר, גורדון, אז"ר, כצנלסון ואנשי העלייה השלישית. בוודאי שרוב העם לא היה מוכן לשמוע על פרישות מטומאות הגויים, ועל וויתור על הנאות הבצלים והשומים. כך גם תנועות קודמות לציונות, שהופיעו בהיסטוריה הידועה תחת כינויי המתייוונים לסוגיהם, כשהעניין האוניברסלי נתפס לא כעניין ערכי, היינו שהאלוקים הוא א-ל עולם, ולא רק הא-ל של היהודים. העניין האוניברסלי נתפס בעיקר כפיתוי וכלגיטימציה של היהודי להתבולל באופן יחסי. הוא נתפס בעיקר כאפשרות לערוק מעומס החיים היהודיים, מלחץ החברה ומהממסד היהודיים, לצד

פרופ' הלל וייס מלמד ספרות באוניברסיטת בראילן. ה"ו הוא חבר מערכת נתיב ומפרסם דרך קבע בכתב-העת. ספרו האחרון הנוגע לעניינינו הוא עלילה – סיפורת הכיליון הישראלית, (הוצ' ספריית בית-אל, תשי"ב).

היהודי, בהתעלמות בתי-המשפט מחוקים הבאים לקדם את התרבות היהודית ההיסטורית כמו חוק "יסודות המשפט", בסירוס מערכת החינוך, בסילוק הוראת תורה שבעל-פה, במזעור שעות התנ"ך ובשנים האחרונות גם מלחמה בערכים הציוניים הגלומים בספרות העברית החדשה, זו שמלפני דור המדינה ואשר כה רב חלקה בהקמתה.

המלחמה בספרות העברית מבטאת את הנקודה שבה החליטה הציונות להגדיר את עצמה באמצעות חידוד ההבדל המחבר אותה לשיירי קשריה אל היהדות, ואילו כעת פליטי הציונות הפכו אותה לחיידק אלים הטורף את עצמו. כפי שהציונים החילוניים התנכרו למוצאם היהודי כך מתנכרים כיום מוליכי התהליך למוצאם הציוני. הם מנסים לתרגם אותו לפוסט-ציונות. יצירות שנכתבו מאז תקופת חיבת ציון (1881), יצירות ביאליק וטשרניחובסקי, וכמעט כל מי שבא בעקבותם, הן יצירות נגד תהליך השלום, ולכן יש להימנע מללמד אותן כי הן מחזקות או משחזרות את הזיכרון הלאומי. אחד הביטויים למאבק בספרות העברית הקלסית הוא הניסיון לבטל את בחינות הבגרות.

הוועדה ללימודי היהדות שמינה השר זבולון המר בימי כהונתו, בראשות מי שמכהנת כיום כשגרירת ישראל ברוסיה, הפרופ' עליזה שנהר, אז רקטור אוניברסיטת חיפה, החליטה – בניגוד להמלצות חבריה הנכבדים כמו פרופ' אליעזר שביד ופרופ' אביעזר רביצקי – לשלול ממורים דתיים את האפשרות ללמד יהדות בבתי-הספר החילוניים, מחשש להשפעה מזיקה. על החלל הרוחני שעמו נאלצה להתמודד הוועדה מספר צבי צמרת כי במהלך העבודה ראיין תלמיד נבחר מאחד מבתי-הספר התיכוניים הירושלמיים ושאלו מה למדתם בספרות עברית, ותשובתו היתה ספרו הפורנוגרפי של דן בן-אמוץ ושני בלשים של בתיה גור. הבחירה בהוראה של היצירות הללו היא עדות לתהליך התבוללות המכוון בחלקו. היא מעידה על התרוקנות מכל הרגשת שייכות לאיזו שהיא חוויה לאומית יהודית היסטורית. דוגמת מופת היא ההתעלמות הזדונית והעיקשת מהמושג "ארץ-ישראל", שהפך למושג שובניסטי פסול בעיני מחנכים מסוימים. פרופ' יוסף בן שלמה ציין בשיחה בעל-פה כי בשאלון העמדות הפוליטיות שהפיץ חיל החינוך בצה"ל, ואשר נגנו על-ידי הרמטכ"ל בנובמבר 1994, נעשה מאמץ עליון להימנע מן השימוש במושג "ארץ-ישראל", כמו לדוגמה בשאלה "האם הנך מסכים או אינך מסכים להחזרת שטחים במדינת ישראל?". נראה שכוונתו של השואל היתה לחבלי הארץ שנכבשו בששת-הימים, אך אפשר גם שהתכוון לנסיגה לגבולות החלוקה (1947), דבר שחייל בסדיר אינו אמור להיות מודע לאפשרותו.

העולם החרדי – דרכיו הנפתלות אל זהות לאומית

שילת העולם החרדי והמלחמה בו, ובין השאר הדחף הכפייטי להפריד את הדת מהמדינה, היתה מטרה מרכזית במאבק השמאל עד לבחירות האחרונות, אבל היום יש כבר מאבק אקטואלי יותר, והוא

בהיסטוריה כגילויי מעשי ה' בעולם, לא יוכל השבר להירפא, אלא יעמיק וילך מדחי אל דחי.

נכון הוא שהציבור המאמין, שומר המצוות, והציבור המייחל לאמונה, צריך למצוא שפת אמונה המיוחדת לדור זה, אחרת עניין חיזוקו של העם היהודי, הגברת מודעותו ליהדותו, לא יצלה, או לא יעבור את המכשולים שההיסטוריה הרעיונית של מאבק הזרמים בתוך היהדות, מתנגדות וחסידות, ציונות והתבוללות אינה מצליחה לעברו, אלא קרובן של מציאות כפויה שהוא מיטלטל בתוכה בניגוד לרצונו.

תהליך השלום הנוכחי מתאפשר ככל שההתנכרות, ואף גרוע מכך – הדחייה האלימה של הזיקה היהודית המחייבת בין תורת ישראל, עם ישראל וארץ-ישראל כהוויה אחת – מתבטאת בראש ובראשונה בשלילת עולמם של החרדים והדתיים. הביטוי הפוליטי לכך הוא בניסיונות דיכוי באמצעות תקציבים, בהתגרריות אינסופיות הקשורות כביכול במושג חופש הפרט ובזכויות האדם, בחקיקת חוקי יסוד שמטרתם להשיג שוויון זכויות מלא לציבור הערבי תוך רמיסת הציבור היהודי-דתי והציבור הלאומי-ציוני בטענה של דאגה לזכויות הפרט. וכל זה בלוויית רמיסה גסה של רגשות היהודים באמצעות מיסוד הזנות, בהתעלמות זדונית מעולם ההלכה והמחשבה

הקריקטוריסט שלמה כהן, "אור לגויים". מן המיטיבים להביע את המרכיב האנטישמי הרום, אך רבי-העצמה בציבור הישראלי. בהיפוך הסרקסטי של "אור לגויים" מבקש כהן להציג את השפל המוסרי שאליו התדרדרה היהדות, שהיא בעיניו שטן עטוף טלית, המטיל את צלו המאיים על ישראל. ובמעט דימיון גרפי וטקסטואלי, אולי אף על העולם כולו.

האם מבין הציבור החרדי שבסיסמתו "שטחים תמורת שלום" חותר השמאל נגד קיומו של העם היהודי, העולם היהודי, תורתו, תרבותו, מושגיו, לשונו, ההווי שלו, הזיכרונות, התקוות?

היסטוריים קודמים בהם "לא איכשר דרא", בהם בגד הדור בגאולה שנדחתה למועד אחר, רחמנא ליצלן.

תהליך השלום הנוכחי מותנה בעיקרו במחיקת הזיכרון היהודי, ובכך הוא עדות להיותו מייצג מחלת-נפש לאומית שהתפרצה במשנה-עוז לאחר מלחמת ששת-הימים, ובעיקר עם חילופי השלטון הנוכחיים. את הדור הזה פקדו חוויות קיצוניות, כמו פריצה טוטלית אל תוך ההיסטוריה במתכונת הנבואית שהעמידו את העם היהודי כגורם המרכזי של ההיסטוריה האנושית, כבנו של אלוקי עולם, המתבטאות בחורבן טוטלי של הגולה והשמדה פיזית, לצד שחרור ארץ-ישראל המערבית ובעיקר שחרור ירושלים, השואה והקמת המדינה, ובעיקר מלחמת ששת-הימים. אלה הן חוויות יסוד מהפכניות המצריכות מיקוד של כל התודעה הלאומית שיכולה למצוא את ביטויה רק בכלי המסורת, ביעודים הלאומיים, בקללות ובברכות שבתורה, בפרשת בחוקתי בספר ויקרא ובפרשות כי תבוא והאזינו שבספר דברים, בנבואות שבתנ"ך, במדרשי חז"ל ובספרות המסתורין ואף בספרות ההלכה. שתי החוויות הקיצוניות הללו געגוע ללא תקנה בחזות הנורמלית שרצה לעטות על עצמו היהודי החדש שחי כביכול במעטפת של רציונליזם היסטוריוציסטי, דהיינו, בסברה החילונית שלמהלכים היסטוריים יש סיבה ותוצאה התלויה בכוחות השוק היסטוריו ולכן הם ניתנים להכוונה, לחיזוי ולניתוח. לכן נוצר צורך דחוף להילחם גם במורשת השואה וגם בתוצאות מלחמת ששת-הימים.

חוגים מסוימים בתחומי החינוך והאקדמיה עושים מאמצים בלתי-נלאים לגרמל את השואה, כלומר להכחיש אותה כקטסטרופה היסטורית יחידנית שהיתה מכוונת כתורת גזע נגד יהודים ויהדות. חלק מההיסטוריונים החדשים, שיש להם ייצוג מכובד במשרד-החינוך החדש, קוראים לתפיסה היהודית הרווחת של השואה אתונצטריזם; כלומר, אגואיזם קטנוני של צרי-אופק בעם היהודי, ואילו הרצוי למחנכים החדשים הוא האוניברסליזציה של השואה. ואילו מלחמת ששת-הימים היתה, לפי חלק מאנשי השמאל, מלחמה קולוניאלית נוספת וכמובן מיותרת ובלתי מוסרית בעליל, וניתן היה באמצעות פעולותיו הדיפלומטיות של אבא אבן להימנע מן המלחמה ומן הפריצה הקטסטרופלית אל לב ההיסטוריה היהודית, אל לב הארץ ואל לב התקוות היהודיות המשיחיות. המלחמה הזאת היתה אמנם מלחמה לא נורמלית, נס מובהק, בייחוד בעיני אנשים מאמינים. הנס זועק פי כמה כשאנו רואים את מצבו המדורדר של צה"ל בכל המלחמות שהיו מאז, ובפרט כפי שאנו מכירים את צה"ל כיום, כשהוא מעורטל ללא נס וללא חסד, כמו ערב הקמת יחידה 101. מלחמת ששת-הימים עקרה באחת את הזיית הנורמליות הציונית שהתיישבה בלב אזור גיאוגרפי היסטוריו שכולו צופן השמדה ליהודים. העם היהודי או מדינת ישראל נותרו כ"ששת זר" באזור, ב"מזרח התיכון החדש", כהתנסחותו לאחרונה של ראש אמ"ן, האלוף אורי שניא, ה"מייצג" את אסד.

הסניגוריה העיקרית שניתן להשמיע על העם היהודי היא שהוא נשאב לתהליך השלום מפני שהוא חולה-נפש, ולמעשה לא נותרה לו בררה אחרת אלא להיות חולה-נפש. העדר היכולת הנפשית להתמודד עם תופעותיה הקיצוניות של ההיסטוריה הלאומית בחמישים-וחמש

הפרדת המדינה מעצמה; כלומר, פירוקה קודם כל על-ידי שינוי ייעודה ומהותה כמדינת היהודים. וכאן חלק מהחרדים שינה עמדותיו. הוא אינו רוצה להפריד את הדת מהמדינה לא רק בגין היותה של המדינה פרה חולבת, אלא בגלל הבנת האיום על הציבור היהודי בכללו ודחיקתו למעמד של ציבור החי בארץ לא לו. בינתיים מלחמתו של השמאל בחרדים הפכה למלחמה כבושה, מתוחכמת ונסתרת בחלקה, מתוך תקווה משונה לגייס כוחות פוליטיים חרדיים למאבק ביהדות. כאשר כבר חלק מהחרדים מבין כי ניצחון השמאל בשדה המאבק על ארץ-ישראל יפנה את כל האנרגיה נגד יהדות התורה.

דומה לפעמים כי המאבק בשכונות החרדיות הירושלמיות נבלם באופן מוגבל עקב התלות הפוליטית של ראש העיר בבוחר החרדי, אבל מדי פעם הוא פורץ מחדש ומבשר את אשר צפוי בעתיד.

המאבק בחרדים הוא אמנם תופעה ותיקה ומקובלת, הנובעת גם מ"שליטת הגולה" וגם משלילתם ומהתנכרותם של החרדים למציאות החיים הציוניים, הלאומיים והפוליטיים המעסיקים את כלל הציבור בישראל שאיננו חרדי, ומפרשות מיותרות שיש בהן "כפייה דתית". הפרשות הללו היו מיותרות כל עוד הציבור הדתי והחרדי היה נספח נלווה למדינת ישראל החילונית, אבל יותר ויותר חרדים חשים שהם חלק אינטגרלי מהמאבק הכולל.

שוב אין הם רק קהילה, אלא ציבור הנאבק על מקומו המרכזי בכלל החברה היהודית בארץ ובתוך כך גם עולמו כולו משתנה. הוא מעורב בתקשורת, בכלכלה, וכבר נראים ניצנים לא מועטים של מעורבותו בתחומי האמנות. הוא מודע יותר לכוחו הפוליטי והכלכלי. גם פטירתם מן העולם של גדולי התורה בשנים תשנ"ד-תשנ"ה מעמידה את ראשי הדור היתום על הצורך בהכרעות שלא עמדו בפני החרדים קודם לכן.

פרשת ש"ס תפגע, בסופו של דבר, כבומרנג בשמאל שניסה לרתום את הספרדים החרדים למאבק אנטי-לאומי. התסכול של הספרדים יכוון במשנה עלבון נגד הללו שהשפילו אותו בצורה כה נפשעת. זהו רק שיתוף-פעולה זמני ואינטרסנטי בין המגזר בציבור החילוני המתנגד לקיומה של מדינת ישראל כמדינת יהודים, לבין הציבור החרדי הספרדי שבחר בש"ס נגד אויב משותף, המסכן הן את האידיאולוגיה השמאלנית והן את קיומה הפוליטי ואת קיומה של ש"ס. הכוונה למלחמת החרמה בדיתיים-הלאומיים, שהם הגורם הפוליטי המסוכן ביותר למדיניות הממשלה הנוכחית, ובשלב הזה מסוכן הרבה יותר מן היהדות החרדית. לפי תפיסות שמאלניות מופשטות, יחסי הקרבה עם חרדים חשובים, מפני שלדעתם החרדים בעצם שייכים לגולה ואילו אתוס הגולה היא היום פתרון רצוי או סביר במשבר הציוני שנקלענו אליו. כך התבטא לא אחת אמנון רז-קרקורן,² ולכן בעיניו החרדים הם אנונים מפרק של מדינת ישראל, ולפי תפיסתו המוגבלת גם של ארץ-ישראל, ואילו הדתיים-הלאומיים קיבלו את התחייה הלאומית במדינת ישראל ובארץ-ישראל כעיקרון של קיום היסטוריו דתי, הגלום בעיקרון "ראשית צמיחת גאולתנו". עיקרון שלא תהיה ממנו נסיגה על-אף כל הנסיגות שתהינה, אם תהינה, מפני שדרכי הנסיגה, הגלות והחורבן אינן מוגבלות על-פי התורה שבכתב ועל-פי מצבים

² את הגיגיו קיבץ במאמר בשם "גלות בתוך ריבונות". ראה תיאוריה וביקורת, גיליון 4/1993.

השנים האחרונות יצר דחף בלתי-נלאה למחיקת הזיכרון הלאומי, שאי-אפשר ולא ניתן לחיות במחיצתו.

כבר נכתבו עשרות מאמרים על כך שעצם המושגים "העם היהודי" ו"ארץ-ישראל" הפכו למושגים שהוצבו נגדם מושגי מחיקה תוקפניים בתקשורת החדשה. במקום "יהודי" – "ישראלי", במקום "עם ישראל" – "מדינת ישראל", וכינויה של ארץ-ישראל "שטחים כבושים", פשע ותיק שאינו צורם עוד את אוזנינו מאז מלחמת ששת-הימים.

ובעיקר כדי לסלק את העם היהודי מעל בימה ההיסטוריה הומצא על-ידי יהודים "העם הפלשתינאי", אשר כל זמן שלא תהיה לו מדינה משלו לא תימחה חרפת הציונות. הפסוק משירת האזינו "הם הקניאוני בלא אל, הכעיסונוי בהבליהם ואני אקניאם בלא עם, בגוי נבל אכעיסם" (לפי בן-סירא – "גוי נבל הדר בשכס"), יש בו כדי להסביר ליהודי מאמין את תהפוכות הדור "כי דור תהפוכות המה, בניס לא אמון בס". כאמור, העם הישראלי המציא את העם הפלשתינאי כדי לגרש את העם היהודי מארצו ולשם כך חבר עם הגרועים שבאויביו. נכון הוא שאין הוא מבין את פשר מעשיו; בדרך כלל הוא אינו מסוגל להבין כיצד הוא מטפח בו זמנית אף את השמדתו הפיזית בעצם מלחמתו ביהודים, כיצד גואה הנשק הגרעיני באירן וקודם לכן בעירק, עניין ששותפות לו באופן ציני ובאופן אידיאולוגי, כהמשך הנאציזם, אין-סוף חברות מערביות.

מספר האנשים שמתחוויר להם כי הסיסמה שימיה למעלה מימי דור, "שטחים תמורת שלום", מייצגת מלחמה במטרת עומק, הולך וגדל. כשאומרים "שטחים" אין הכוונה לטריטוריה, אלא כל מה שהטריטוריה מסמלת. כשאומרים "שלום" אין מתכוונים להעדר מלחמה, ואפילו לא לאחווה עמים. הללו החותרים לשלום חותרים נגד קיומו של העם היהודי, העולם היהודי, תורתו, תרבותו, מושגיו, לשונו, ההווי שלו, הזיכרונות, התקוות. כל מה שמפריע למוליכי התהליך האינטלקטואליים, הרוצים לא להיות עם יהודי אלא אזרחים במדינת ישראל (שם זמני). האנטישמיות הזמנית של רבין עד להתפכחות המחרידה והמכאיבה, המאוחרת מאוד והבלתי-נסלחת, מתבטאת בסלידתו מן המתנחלים ובהימנעותו ממפגשים עמם, ומייצגת ממד נמוך מאוד ופרימיטיבי באישיותו הנלעגת. הוא נאלץ להיות משתייף של פרס ושל ביילין, של ערפאת וגייברל.

³ על-פי מפתח העניינים המצורף לגיליון זה ראו אור בשבע שנות הופעת **נתיב** 55 מאמרים שעניינם הגות ציונית ועוד 31 מאמרים בנושא יהדות... (הערי' המערכת).

שמעולם לא ראה עצמו ציוני. הציונות, לפחות בחלקה, הכילה בתוכה את נס המרד נגדה וממילא נגד העולם ממנו בקעה, העולם היהודי. תהליך השלום הוא אנטי-ציוני גם ליהדות וגם לציונות, ומעורר את השאלה האם היה כל התהליך הציוני מקסם שווא?

בין אם התהליך ייפסק באמצעו ובין אם יגיע אל סופו, תהיה מפולת שכמוה לא ידענו, כי לא יהיו בעם כוחות שיוכלו להמשיך את נס התחייה. לא כוחות ארגוניים, לא כוחות רעיוניים שיצליחו להעמיד תרבות שלמה, וייתכן שגם לא משאבי אנוש, כי לא ייוותרו די יהודים כדי לחולל מפעל תחייה. אין כיום כל מושג כיצד תיבלם המפולת, כי המפולת, כאמור, אינה פוליטית. המאבק הפוליטי הוא מאבק של עיוורים אובדי דרך. גם הליכוד לא יוכל להציל עם נטול כוח עמידה, ובעיקר נטול זהות ומטרה. יש להניח כי גם לאחר המפולת יהיו חיים יהודיים, ותמהני אם ישאלו עצמם שרידי הפוליטיקאים הישנים והעיתונאים, אנשי הרוח, הרבנים ושרידי אנשי הצבא, הסופרים והאינטלקטואלים, כל האליטות לסוגיהן, היכן שגינו? אף שהתשובות המגוונות והמעמיקות מנוסחות ללא הרף מזה עשרות שנים בכל חלקי הציבור. עוד לפני הקמתה של התנועה לארץ-ישראל השלמה הצביעו רבים על המפולת הצפויה לנו אם מדינת ישראל תיוותר ללא יהדות. כך גם המאמרים המתפרסמים בגיליונות **נתיב** מזה שבע שנים: רובם ככולם עוסקים בשאלות היסוד של הקיום הביטחוני, ומיעוטם – במשמעות הקיום הרוחני היהודי בארץ-ישראל.³

אחת התשובות הצפויות תהיה, מן הסתם, שמלכתחילה לא היה לציונות סיכוי, וככל שהאריכה ימים היה הדבר בגדר מעשה איוולת של ההיסטוריה או פשוט "ניס", מקרה סטטיסטי, מאוד יוצא דופן.

המספידים יגידו כי לתנועה לאומית שקמה בשלהי המאה התשע-עשרה והתבססה על תפיסה קולוניאליסטית, לא היה מקום במזרח תיכון חדש. אך תשובה זו לא תספק את הנפגעים נפשית ופיזית ושאלות דומות לשאלות שהתעוררו אחרי חורבן יהדות אירופה תחזורנה ותנקרנה. כמו, למשל, מדוע לא יכולנו לבלום את ההידרדרות הרוחנית שנמשכה שנים, ולא באה עלינו פתע פתאום. תישמענה תשובות כמו: היהודים אינם מסוגלים להקים מדינה ולחיות חיים עצמאיים, אלא רק לחיות בגולה, וממילא תעלה השאלה המציקה הצדקו בסופו של דבר היהודים החרדים שראו בציונות תנועה אנטי-יהודית. לידם הציונות חוטאת לחוקי הקיום הבסיסיים ביותר של העם היהודי, שהם שמירת המסורת ההלכתית הרבנית ואמונה בלתי מותנית בהשגחה הפרטית ובהשגחה הכללית, דהיינו, שהאלוקים הוא גם אלוקי ההיסטוריה, קורא הדורות מראש, ואילו הציונות החילונית, כפי שהיא תפסה את עצמה, היתה בעיקרה תנועת מרידה בעקרונות הללו. היא נחפזה לעלות בחומה בטרם עת, ושאבה את עיקר כוחה ממלחמתה ביהדות המאמינה והנורמטיבית, מן הזלזול ביהודי הגלותי שנשא על כתפיו את המסורת היהודית בכל הדורות בגולה, ובכל תנאי.

הגאווה שמילאה את הלוחם החילוני היתה כרוכה בהכרה כי כוחו ועוצם ידו עשו לו את החיל הזה, וכי מי שתולים את הברכה וההצלחה בכוחות מעבר לאדם הם היצורים המיושנים שאינם מוכנים ליטול אחריות על

ליסודות מחלת הנפש הלאומית

כון הוא שמראשית התהליך הציוני היו סופרים חשובים ולא מועטים, כמו מנדלי מוי"ס, שהצביעו על הסתירות שבין הציונות לבין היהדות, ובמאה שלנו יש להזכיר במיוחד את חיים הזו, שטען שציונות ויהדות הם שני דברים שונים בפרט בסיפורו המפורסמים **הדושה ודובקין**, בספרו הגדול **יעיש** ובמחזה העוסק בתקופה השבתאית, **בקץ הימים**. הוא עומד על הדה-הומניזציה של הציונות הפקידותית והחולנית של התפרצות משיחית אקסטטיבית. כיום העמדה הפוסט-ציונית היא ממילא גם עמדה אנטי-יהודית, ככל שהיא מיוצגת על ידי ציבור חילוני, והיא עמדה חרדית ככל שהיא מיוצגת על-ידי ציבור

ח"כ ענת מאור (מרצ) מתעטפת בדגל אש"ף. הבוז לסמלי הלאום והמגמה לביטולם בקרב השמאל הרדיקלי, מחד גיסא, והזהרות (הגופנית במקרה זה) עם דגלו של האויב הנרצח להשמיד את ישראל, מאידך גיסא, הם עדות לקריסת אינסטינקט ההישרדות הלאומי בקרב חלק מן העם בישראל. ההיבט הפתולוגי של הזדהות עם התליין במקומות אחרים.

הזדהות והבנה לסבלו של כלל העם, הכאה על חטא ורגש אשמה על הבדלנות וההתנשאות שליוו חלקים ניכרים ומכריעים ביהדות החרדית, שאמנם חשו מאוימים, אך בדרך כלל לא גילו די כוחות נפש לשאת בעול יחד עם כלל ישראל.

ואמנם, במהלך תשנ"ד, (1993-94), השנה השנייה לתהליך השלום, היו יותר ביטויים של הזדהות חרדית עם המאבק על ארץ-ישראל. הפגיעה במיוחד עמדתו של הרב אליעזר ש"ך שליט"א, כאשר ממשלת רבין סמכה על עמדותיו היוניות הידועות כמו התנגדותו התקיפה להתיישבות בישי"ע, וחששו מהתגררות באומות העולם. נתגלה שחששו וחשש היהדות החרדית ממשלת השמד, או ממשלת אוכלי השפנים, כהתבטאותו של הרב ש"ך, היו גדולים יותר מן החשש להתגררות בגויים.

ממשלת רבין חשבה שתוכל לגייס את תמיכתה של היהדות החרדית בקלות יחסית, בקלות רבה יותר מאשר את ש"ס, שהיתה אמורה לייצג את התחייבותה לבוחריה ולנקוט עמדה לאומית. מה גם שעל רקע המתוחות הקיצונית ששררה בין הרב ש"ך, יב"א, עם הרבי מלובביץ' זצ"ל, בסוף שנות השמונים ובתחילת שנות התשעים, כאשר הגיע המסע להכתרת הרבי מלובביץ' למשיח לשיאו, ומיד לשיבורנו, תנועת חב"ד כולה התייצבה לימין ארץ-ישראל וזו כביכול היתה צריכה להיות סיבה מספקת לתמיכה של הרב ש"ך בעמדה מנוגדת.

יהודים חשו עצמם מאוימים על-ידי נושאי דגל תהליך השלום במידה כה קיצונית, עד שההתקרבות בין מפלגות ציוניות דתיות וזרמים חרדיים לפרקים הלכה ותכפה. הדבר הגיע לשיא בהלווייתו של מרדכי לפיד ובנו שלום שהיה תלמיד ישיבת פוניבז', הי"ד, אך גם תהליכים חברתיים נוספים גרמו להתקרבות בין הציבור הדתי הלאומי לבין הציבור החרדי. עם זאת יש לציין כי בזמן כתיבת שורות אלה (כסלו תשנ"ה), ניתן למצוא בעיתונות החרדית שפע של הסתייגויות ונאצות נגד הציונות הדתית, כמו בימים הרגילים, ולכן קשה עדיין לדעת אם הזרמים הדתיים יצליחו לגבש עמדה לאומית משותפת שתוכל להטות את כף החורבן מתהליך השלום המתדרדר לתהליך של בלימה.

שאלה היא אם תאוות החיסול המודעת והלא מודעת של חלקים גדולים בציבוריות הישראלית היהודית, בעיקר במדינת ישראל, תוליך לטמיון פיזי את כל המאמץ הלאומי, או שמא כתוצאה מהקטסטרופה הצפויה והבלתי-נמנעת, כפי שנראים הדברים בשלב הנוכחי, תהיה מהפכה רוחנית, מפני שהשרידים שיישאר ייאצו לחשוב ולהגיב ולחיות במושגים אחרים, כתוצאה מלקחי החורבן.

בשנת 1991 פורסם מחקרו של יאיר אורון, "זהות יהודית-ישראלית", המתאר את התייחסותם של יהודים ישראלים מכל הזרמים לשאלות יסוד, ואחרי כן ראה אור המחקר המפורסם של מכון גוטמן.⁴ משני המחקרים עולה כי בני ישראל יהודים טובים הם. מעניין מה היו התוצאות לו היו המחקרים נערכים כיום, במהלך תהליך השלום. הנתבלבו היוצרות לחלוטין? נראה לי שלא, אבל כפי שהפוליטיקאים חטפו ממשלה הם מנסים לחטוף עם. המסד עדיין בריא, ויש עדיין סיכוי לסילוק הקליפה ולהתחדשות אור הגאולה ■

חייהם ולהתמודד עם גורלם. אבל הגאווה, לצד יסודות מנטליים של התרבות הצברית, הפכה למיזוג קטלני של גאווה נואלת וחרטה על שפיכות הדמים מתוך הכרה עמוקה כי לעם החילוני אין סמכות פנימית לגאול ארץ שאין הוא מאמין בבעלותו עליה. התעוררה רחמנות יהודית לסבלם של הערבים ללא אמונה יהודית, ודחף אדיר ומכלה של הזדהות מוחלטת עם סבלותיהם מבלי להבין כי יש לנהוג גם בדין וגם בחסד. אף אחד לא הפריע ליהודים, אם רצו לנהוג בהגינות כלפי הערבים. ככל שהרבו לרמוס את הערבים כך נוצרה אנרגיית יאוש ותסכול מתוצאות המלחמות. התסכול הופנה נגד יהודים ויהדותם; החתירה מתחת לשורש הקיום הלאומי הלכה והעמיקה.

התסכול הנורא בגין איהנורמליות של הקיום היהודי גם בארץ הופנה אמנם נגד היהדות, ובעיקר נגד היהודים האחראים בעיני השמאל לכל התועבות, המתנחלים, שהם מטונימיה של יהודים, האחראים לכל הרע והמביש שמגלמת החברה והמדינה.

השאלה היא אם הציונות, שליבתה את אש המרד בדפוסי החיים הגלותיים, נטלה על עצמה את חידוש החיים הלאומים ללא דת, ליבתה את המרד הקדוש בדור האבות ובשיאה הקימה מדינה ללא אמונה בקדושת הארץ ובמשמעות זכות האבות, וכמובן לא האמינה מעולם בהבטחה ובברית האלוהית על ארץ-ישראל, האם יכולה היתה ליצור קשר בונה עם יהודים. סילוף הלשון והמושגים הללו עומד ביסוד מניעיהם הרוחניים של מוביליו האינטלקטואליים של תהליך השלום. הם ראו בביטול ישראל כמדינת העם היהודי וביטול מדינת היהודים תנאי להצלחת התהליך. הרי לולא סולקו המושגים הללו מהתודעה של תושבי הארץ היהודיים, שהפכו בתוך שנתיים ימים מאז לחיצת היד ההיא לישראלים, לא היה תהליך השלום מתאפשר.

הנה כי כן משלמת עתה הציונות את המחיר על ריקבון חיים מתמשך בכל תחומי החיים, יחד עם כל העם היהודי, בין זה שגר בארץ ובין זה שהתפוררות הציונות תחריב את עולמו ותקוותיו. ומאידך גיסא, האם המבט החרדי הטיפוסי האורב לכשלוך הכפירה, כפי שהוא מתבטא בעיקר בעיתונות החרדית, אינו ביטוי של כפיות-טובה לתהליך היסטורי הכרחי שחילץ את העם היהודי מקיפאון, ונתן טעם ותכלית היסטוריים לקיומו בשעה שהיה על סף דעיכה פיזית ושמד כולל במהלך השואה. האם לא הציונות נתנה תוכן ומשמעות לחיי העם היהודי גם מתוך הריב הנוקב שבין היהדות החרדית ליהדות הציונית? האם לא הציונות הקימה מקלט שהציל מיליוני יהודים, שלא היו יכולים להמשיך את הקיום היהודי הגלותי, לא מבחינה פיזית ולא מבחינה רוחנית, ללא קיומה המעורר של מדינת ישראל, ולפיכך העניקה משמעות יהודית לחייהם?

ויותר מכך, האם לא הציונות היא שאפשרה את תהליך קיבוץ הגלויות שהוא יסוד לגאולה? ומבחינה דתית, האם לא היתה הציונות שליחת הקב"ה לגאולה זו? אפשר שגם היהודים החרדים ייאלמו דום מבחינה רוחנית בעקבות תהליך השלום, והקטסטרופות הצפויות לבוא עם התקדמותו או בעקבות הפסקתו, יאלצו אותם לסטות מבדלנותם ולהיכנס ללב ההיסטוריה הכלל-יהודית והישראלית וליטול חלק באחריות חיובית, שיש בה

⁴ ראה לוי שולמית, חנה לוינסון ואליהו כץ, "אמונות ושמירת מצוות ביחסים חברתיים בקרב קיבוצים יהודיים בישראל", ירושלים, 1994.